

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Mgr. Martin Kornel, Ph.D.

Habilitační práce

Nesezdané soužití v soukromém právu

Oponent

Doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

Pracoviště
instituce

oponenta,

FPR ZČU v Plzni

I.

Aktuálnost tématu a přístup k jeho řešení

Habilitační práce předložená k obhajobě Mgr. Martinem Kornelem, Ph.D., je zaměřena na téma v samotném základu poměrně tradiční, přesto však stále značně podnětné. Zmíněná tradičnost je spojena s tím, že nesezdané soužití představuje velmi častou variantu životního společenství dvou osob, ať již stejného či odlišného pohlaví. Jde tedy o problematiku v soukromém právu dlouhodobě reflektovanou. Stále narůstající četnosti daného typu soužití však na druhou stranu plně nekoresponduje intenzita soustředěnějšího zájmu právní vědy. To se promítá i do četnosti a zejména povahy publikačních výstupů zaměřených na dané téma. Poměrně hojně jsou v daném směru zejména časopisecké a sborníkové příspěvky. Problematika nesezdaného soužití bývá přehledově reflektována i v publikacích učebnicového charakteru. Téma se též stalo námětem některých závěrečných prací. Jeho souvislé, komplexní a zejména náležitě hluboké zpracování však v tuzemské právní nauce schází. Tento stav je zjevně vyvolán absencí konkrétní právní úpravy, která by danou problematiku v samotném základu shrnujícím způsobem ukotvila, což se následně promítá i ve sféře komentářové literatury, která se jí může zabývat spíše okrajově.

Obtížnost zpracování zvoleného tématu je pak vedle spíše kusé pozornosti nauky dána i jeho základními charakteristikami. Autor sám poukazuje na to, že nesezdané soužití je třeba primárně pojímat jako společenský jev – tedy faktické pouto mezi nejméně dvěma lidmi, kteří spolu tvoří životní společenství založené na vzájemném emočním poutu a které současně není založeno příbuzenským ani jiným statusovým poměrem (s. 34). I když je bližším cílem rozbor právních souvislostí tohoto soužití, je na první pohled zřejmé, že jde o téma v základu široce rozkročené, které současně postrádá jasné ohraničení. K jeho zpracování tak nelze přistoupit s vidinou určitého obecného výkladového konceptu, ale je třeba na úvod zjistit, co do něj po obsahové stránce vůbec náleží. Značnou výzvu tak představuje již samotné hledání odpovídající obsahové náplně a nepochybně též i vyvážené struktury (viz též dále). Daný charakter zkoumané problematiky současně vede k tomu, že jde o téma stále velmi aktuální, neboť se jej dotýkají četné legislativní i výkladové změny, kterým je dlouhodobě vystavována celá, tu úžeji, tu šířeji související oblast soukromého práva.

Téma je tedy možné označit za více než vhodné k souvislému zpracování v podobě habilitační práce, neboť si nepochybně zaslouží komplexní zpracování v metodologicky konzistentní podobě, uchopené s náležitě vyzrálým odborným nadhledem.

II.

Cíle práce a její metodologie

S ohledem na již naznačené je patrné, že cíl práce je pojat poměrně ambiciózně, když v základu směřuje k podání komplexního přehledu o tom, jak je v tuzemském soukromém právu reflektován faktický vznik a zánik nesezdaného soužití a jaká práva a povinnosti jsou spojena s jeho existencí a zánikem (s. 9). Uvedené široké pojetí je však autorem dílčím způsobem korigováno užším zaměřením zejména na majetkové aspekty nesezdaného soužití. Tento přístup sice nutně vede k tomu, že některým jinak jistě významným aspektům tématu je věnována pozornost víceméně okrajová (kupř. otázkám souvisejícím s rodičovstvím osob v nesezdaném páru), zároveň však dané zúžení vytváří prostor pro náležitě detailní analýzu v rozsahu problematiky, na kterou se upírá hlavní pozornost autora. Současně je zřejmé, že právě ucelené zpracování majetkových aspektů nesezdaného soužití, mající jasnou systematiku a směřující k hlubšímu provázanému rozboru, v tuzemské literatuře chybí.

Autor si vedle obecného cíle současně klade řadu rámcových otázek, k jejichž zodpovězení má práce směřovat (s. 9 a 10). Z jejich formulace je zřejmé, že práce nesměruje k prvoplánové objevnosti cílů kupříkladu pouze na návrh možné úpravy nesezdaného soužití či na přizpůsobení výkladu stávající úpravy zahraničním vzorům. Ani tyto prvky pochopitelně v práci neabsentují, slouží však převážně jako podpůrný nástroj doplňující a obohacující základní výkladový koncept práce, jímž je zevrubná analýza aktuální tuzemské právní úpravy. Tomu odpovídá i celkový pracovní přístup.

Z pohledu metodologického se práce opírá o standardní metody právní vědy. Vyzdvihnout je třeba metodu komparační, která je v práci užívána systematicky a v hojné míře. V podstatě každá ucelenější partie věnovaná tuzemské úpravě, resp. konkrétnímu institutu použitelnému v poměrech nesezdaného soužití, je tak doplněna srovnáním s vybranými cizími právními řády. Autor přitom vedle tradičních sousedních zemí (Rakouska, Polska a Německa) obohacuje výklad i odkazy na právní řády v tuzemské nauce reflektované spíše omezeně (např. Itálie či Nizozemsko). Je zřejmé, že jde o pracovní koncept, jehož výsledky jsou pro čtenáře velmi obohacující. Současně je však nepochybné, že tento přístup byl nutně vykoupen značnou odbornou i časovou náročností zpracování tématu.

III. Systematika práce

Systematické uchopení práce odpovídá výše uvedeným východiskům. S ohledem na to, že si autor za námět svého bližšího zkoumání zvolil problematiku nemající vlastní souvislou právní úpravu, musel hledat vlastní strukturu zpracování. Při jejím nalézání se sice mohl inspirovat v řadě zahraničních zdrojů, je však zřejmé, že specifika tuzemské právní úpravy jej v konečném důsledku nutila k nalezení systematiky vlastní. Šlo nepochybně o jednu z největších výzev, která zpracování zvoleného tématu nutně provázela. Na daném místě lze konstatovat, že se autorovi podařilo s touto nelehkou výzvou zdařile vypořádat. Práci vtiskl v základu vyvážené

členění, které čtenáře rozsáhlou materií přehledně provádí. Je přitom pochopitelné, že nejde o jedinou možnou výkladovou strukturu dané materie. Čtení práce tak mohou místy provázet úvahy o dalších možných výkladových pojetích. Nabízí se tak kupříkladu otázka, zda by nebylo možné v systematické práci výrazněji odlišit osobní a statusovou rovinu nesezdaného soužití. Některé části by možná zasloužily hlubší členění do podkapitol (viz např. kap. XI.). V souhrnu se však jedná pouze o připomínky dílčího charakteru.

IV.

Odborná úroveň práce, obsahové připomínky

Práce je zpracována na velmi dobré odborné úrovni. Ta je dána zejména pracovním přístupem. Autor se postupně pouští do zevrubného výkladu jednotlivých institutů a pravidel, která jsou relevantní z pohledu zvoleného tématu. Již zmíněná neexistence konkrétní právní úpravy jej nutí postupně hledat právní instituty použitelné v poměrech nesezdaného soužití. Obvykle přitom po vstupním uvedení daných pravidel přistupuje k analýze jejich použitelnosti na poměry nesezdaného páru. Pátrá přitom jak po důvodech, které užití podporují, tak i po těch, které jej naopak limitují či dokonce v některých směrech vylučují. Zásadní přínos je třeba spatřovat v hloubce provedené analýzy a kritického zhodnocení, které ve svém souhrnu posouvají výklad výrazně za hranice dosavadního odborného diskurzu. Kvalita finálního výstupu je dána i naznačenou metodologií. Hojně a systematicky využívaná komparační metoda dále rozšiřuje náhled na traktované otázky a současně dává autorovi mnohé podněty pro úvahy o tuzemské úpravě a její interpretaci. Autor se však současně nenechává zahraničními zdroji strhnout a středobodem zájmu zůstává aktuální uchopení nesezdaného soužití v českém soukromém právu.

Zřetelným pozitivem je i výkladové rozpětí posuzovaného textu. Práce s ohledem na své zaměření především na majetkové poměry sice zcela nevyčerpává veškeré myslitelné soukromoprávní aspekty nesezdaného soužití. V naznačeném zúženém rozsahu se však autor pokusil postihnout co nejširší škálu soukromoprávních institutů a pravidel dopadajících, resp. použitelných v poměrech nesezdaného soužití. Tato snaha se mu nepochybně daří a lze bezesporu konstatovat, že práce ve svém souhrnu představuje v tuzemské úpravě svým rozsahem a komplexitou doposud zřetelně absentující zpracování dané materie.

Samotný výklad je přitom obvykle velmi detailní a cíleně se snaží akcentovat nejproblematictější aspekty rozebírané materie. Jen příkladmo je v daném směru možné vyzdvihnout partii šestou zaměřenou na pojem domácnosti a jeho souvztažnost k problematice nesezdaného soužití. Autor se zde plasticky vypořádává s vymezením samotného pojmu domácnosti, jehož definice v aktuální úpravě absentuje a v nauce i aplikační praxi je pojímán značně rozšířeně. Podnětný je tu zejména výklad jednotlivých znaků domácnosti a požadavků na jejich naplnění. Daný rozbor pak autor využívá k detailnímu řešení konkrétních problematických aplikačních problémů. Za všechny lze zmínit kupř. v práci rozebíraný judikatorní závěr vylučující souběžnou existenci členství konkrétní osoby ve více společných domácnostech (s. 77), kterému věnuje celou samostatnou podkapitolu. Autorovi se v ní postupně daří vyvracet jednotlivé argumenty Nejvyššího soudu a zřetelně se tak přiklání k výkladové koncepci, která souběžné členství ve více domácnostech připouští (svou interpretaci opírá zejména o příklad postavení dítěte svěřeného do střídavé péče rodičů, který následně

vztahuje i k otázce souběžné existence více domácností). Zajímavé by bylo v dané souvislosti znát názor autora na možnou souběžnou existenci rodinné domácnosti manželů a společné domácnosti jednoho z manželů a jiné osoby, s níž žije v nesezdaném soužití. K situacím, které mohou tyto úvahy vyvolávat, může dojít kupříkladu tehdy, když se nesezdanému páru narodí společné dítě, o něž je oběma rodiči pečováno, aniž jeden z partnerů zcela ukončí soužití se svým manželem. Problematičnost této varianty pak může dále prohlubovat přetrvávající existence společného jmění manželů, kdy manžel využívá k zajištění chodu domácnosti, v níž žije nesezdaný partner a jejich společné dítě, prostředky spadající do společného jmění.

Stejně pozitivně lze nahlížet i na výklad o společném hospodaření nesezdaných. Při absenci konkrétní úpravy se autor pokusil nalézt všechny přílehlavé instituty, které mohou najít své uplatnění v poměrech nesezdaného soužití. Vedle očekávaných (např. spoluvlastnictví či smlouva o důchodu) se zaměřuje i na řadu institutů obvykle spíše opomíjených. Výběrově lze zmínit například výklad vztahující se ke společenství jmění, reflektující zatím přetrvávající koncepční neukotvenost daného institutu, přesto však zakončený opatrným připuštěním jeho vzniku mezi osobami v nesezdaném páru (s. 113 a násl.). Zaujme nepochybně i výklad o společnosti, čerpající svou inspiraci především ze zahraničních právních úprav (s. 129 a násl.). Z pohledu tématu má pak podstatný význam i podkapitola věnovaná smlouvě o nesezdaném soužití (s. 134 a násl.). Autor se v ní zaměřuje na konkludentně uzavřenou dohodu mezi osobami v nesezdaném páru, jejímž obsahem je zejména dohoda o společném bydlení a investicích do majetku jednoho z partnerů. Přílehlavě přitom argumentuje proti koncepčním nedostatkům takového řešení. Z pohledu čtenáře lze v daných souvislostech snad jen podotknout, že nepochybně obohacující by bylo i rozvinutí konkrétnějších úvah o uzavření výslovné smlouvy o nesezdaném soužití, jakož i o tom, jak komplexní by taková smlouva měla případně být, resp. jaké by měla mít obsahové náležitosti apod.

V tuzemských poměrech je značně přínosný i výklad podaný v kapitole deváté, zaměřený na problematiku vypořádání mezi osobami v nesezdaném soužití. Za velmi podnětné lze považovat úvahy o tom, zda při vypořádání za užití úpravy bezdůvodného obohacení postupovat dle *condictio ob causam finitam* nebo *condictio ob rem*.

Je pochopitelné, že mnohé v práci traktované myšlenky připouštějí odlišný pohled a mohou být námětem další diskuse. Zajímavá je kupříkladu autorova kritika stávající podoby zákonné dědické posloupnosti (s. 223 a násl.) zakončená myšlenkou, že by stávající úprava zasloužila změnu v podobě výslovné úpravy zakládající jasná kritéria. Jde jistě o validní a v textu práce jasně zdůvodněný pohled. Ke kritice dopadající především na mnohdy obtížně prokazatelná kritéria, která musí být splněna k nabytí dědického práva na straně nesezdaného partnera, se lze patrně připojit. Lze si však současně klást otázku, zda kritiku zaslouží celá konstrukce dané partie zákonné dědické posloupnosti. Je totiž zřejmé, že naznačené řešení je součástí tuzemské úpravy dědického práva již od vydání tzv. středního občanského zákoníku (§ 528). Je pak možné poznamenat, že tento přístup byl v tehdejší době vnímán jako velmi moderní. Měl totiž umožnit nabytí dědického práva hned ve druhé dědické skupině i osobám nepříbuzným, s tím, že základem jejich postavení měl být poměr obdobný poměru rodinnému. Výslovně pak bylo v důvodové zprávě odkazováno právě na družku zůstavitele. Dané řešení přitom bylo možné v tehdejší kontextu vnímat jako velmi pokrokové i v porovnání s většinou jiných zemí. Současně je možné podotknout, že právě založení dědické posloupnosti pro spolužijící osoby

ve druhé, resp. třetí dědické skupině představovalo dlouhodobě jeden z nejvýraznějších prvků přímé úpravy majetkových otázek souvisejících s nesezdanými páry.

Jen zcela výjimečně lze narazit na příliš kategorická tvrzení, s nimiž nelze souznít. Příkladem může být konstatování obligatornosti civilní formy sňatku zavedené v souvislosti s přijetím zák. č. 320/1919 Sb. a přetrvávající až do roku 1992 (s. 18). Minimálně polemizovat lze i s tím, že by § 997 ObčZ dopadal i na uplatňování nároků detentora (s. 183).

IV.

Formální a jazyková úroveň práce

Práce po formální stránce splňuje požadavky kladené na práci habilitační. Pozitivní hodnocení zaslouží zejména autorova schopnost provádět čtenáře obsáhlým a ne vždy jednoduchým tématem přístupným a srozumitelným způsobem. Snad jedinou výhradu je možné učinit k užívání první osoby jednotného čísla při formulaci vlastních myšlenek a závěrů, které není v daném typu textu zcela obvyklé (jakkoliv mu nelze upřít osobitější charakter).

Na zcela odpovídající úrovni je i práce s odbornou literaturou. Celý text je doplněn obsáhlým citačním aparátem, který zřetelně odráží bohatý rozsah zdrojů užitých při jeho zpracování, a to včetně nadprůměrného zastoupení zdrojů zahraničních.

V.

Závěrem

S ohledem na vše výše uvedené lze shrnout, že předložená práce představuje významný přínos k poznání v oblasti právního uchopení nesezdaného soužití. Dáno je to zejména užším zaměřením práce na majetkové souvislosti, které je určující pro její celkový charakter. Jakkoliv téma na první pohled působí dojmem materie převážně rodinněprávní, z obsahu je patrné, že jde o práci ve zcela převážném rozsahu zaměřenou na široce rozprostřenou škálu majetkových vztahů, přesahujících od práv věcných přes právo dědické až do práva závazkového. Toto průřezové pojetí vyžadovalo při vytváření systematiky i obsahu práce schopnost celistvého nadhledu a zřetelně dobrou komplexní orientaci v celé oblasti úpravy majetkových práv. Vedle samotné deskripce zvoleného tématu se přitom autorovi daří na řadě míst dospět k vlastním původním závěrům. Mnohá místa předložené práce tak budou jistě plnit funkci referenčního východiska pro další bádání v dané oblasti. Nepochybná je i uplatnitelnost výsledků práce v právní praxi.

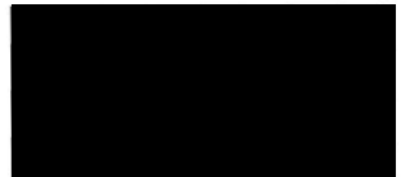
Lze tedy konstatovat, že habilitační práce Mgr. Martina Kornela, Ph.D., „Nesezdané soužití v soukromém právu“, splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru občanské právo.

Náměty do diskuse

Vedle některých již v textu naznačených podnětů by bylo zajímavé znát názor autora na možný budoucí vývoj pojetí nesezdaného soužití v právní úpravě. Tato otázka se nabízí zejména v souvislosti s pokračujícím oslabováním tradičního postavení manželství coby preferovaného prostředí, v němž by mělo docházet k plození dětí a jejich řádné výchově. V situaci, kdy se téměř polovina dětí rodí mimo manželství, si lze klást otázku, zda přetrvávající odlišný přístup k ochraně dětí narozených v manželství a mimo ně (tedy typicky v rámci nesezdaných soužití) nepředstavuje nežádoucí formu jejich nepřímé diskriminace. Nabízí se tak úvaha, zda není namístě uvažovat o zobecňující jednotné úpravě poměrů mezi rodiči (bez ohledu na to, zda mezi nimi existuje manželský poměr či pouze soužití nesezdané), která by zakotvovala základní standard vztahů jak v rovině osobní, tak i v širších majetkových souvislostech.

Plzeň

Dne 16. března 2026

podpis